

Ρόδος και Αίγυπτος : λίκνα ευεργετισμού

Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη

Ο 19^{ος} και οι αρχές του 20^{ου} αιώνα αντιπροσωπεύουν την «εποχή της αυτοκρατορίας», δηλαδή την παγκόσμια επέκταση του αποικιοκρατικού συστήματος με κέντρο τις δυτικές μητροπόλεις. Η δυναμική του και οι αντιφάσεις του κορυφώνονται και παίρνουν μορφές που οδηγούν στην κρίση και διάλυση του εν λόγω συστήματος κατά τον «βραχύ εικοστό αιώνα», δηλαδή στα χρόνια που ακολούθησαν τον Α' παγκόσμιο πόλεμο (μέχρι το 1989).

Ο παροικιακός Ελληνισμός εντάσσεται οργανικά στη διαδικασία συγκρότησης του αποικιακού συστήματος και στον συνακόλουθο διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Η λειτουργία του στην ιστορική αυτή περίοδο υπήρξε ουσιαστική, η δε επίπτωσή της τόσο στις τοπικές πραγματικότητες όσο και στη συγκρότηση του νέου ελληνισμού υπήρξε καθοριστική.

Κυρίες και κύριοι

Με αυτή την τοποθέτηση σαν αφετηρία, θα αναπτύξω το θέμα μου «Ρόδος και Αίγυπτος : λίκνα ευεργετισμού». Το θέμα αυτό εντάσσεται στο κεφάλαιο της Ελληνικής Διασποράς που αποτελεί ένα μεγάλο κεφάλαιο της νεοελληνικής ιστορίας. Από την ελληνική Διασπορά προήλθαν και οι ευεργέτες.

Σαφής και διακριτή παρουσία των ελλήνων στη νεώτερη Αίγυπτο διαπιστώνεται στις αρχές του 19ου αιώνα, επί Μωχάμετ Άλη.

Ο Μωχάμετ Άλη υπήρξε ικανότατος κυβερνήτης της Αιγύπτου. Γεννημένος στην Καβάλα, γνώριζε και τιμούσε τον ελληνικό πολιτισμό. Υπήρξε φιλέλληνας και διευκόλυνε τους Έλληνες φίλους του με παραχωρήσεις γαιών που δεν συμπεριλαμβάνονταν στο κρατικό (Αιγυπτιακό) κτηματολόγιο, καθώς και με διάφορες προνομίες οικονομικού κυρίως χαρακτήρα.

Βεβαίως, υπολόγιζε πολύ στη βοήθεια των ελλήνων παροίκων προκειμένου να επιτύχει το πολιτικό του σχέδιο – την αποδέσμευση δηλαδή της Αιγύπτου από το

Οθωμανικό κράτος και την πρόσδεσή της στην ανεπτυγμένη Ευρώπη. Αναγκαίο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή έβλεπε την καθιέρωση της εκτατικής καλλιέργειας του βάμβακος και, μέσω αυτής, το ιστορικό άνοιγμα της χώρας προς τη Δύση.

Οι Έλληνες, από τη δική τους πλευρά, ανταποκρίθηκαν στους υπολογισμούς του Μωχάμετ Άλη διευκολύνοντάς τον και ενισχύοντάς τον με ποικίλους τρόπους.

Κατά κανόνα, οι Έλληνες πάροικοι, μετά την εγκατάστασή τους στις χώρες υποδοχής, πολύ γρήγορα οργανώνονταν σε Κοινότητες. Τα μέλη των Κοινοτήτων αυτών, που άνησαν στα Βαλκάνια (Βουκουρέστι) , στη Ρωσία (Πετρούπολη, Οδησό), στην Ευρώπη (Λονδίνο, Τεργέστη, Μασσαλία), στην Ασία (Σμύρνη), στην Αφρική (Αίγυπτος) και όπου αλλού, μερίμνησαν για την καλή θεσμική και κοινωνική τους λειτουργία. Ειδικότερα, οι Έλληνες πάροικοι της Αιγύπτου επιχείρησαν να καλύψουν τις εσωτερικές ανάγκες της παροικίας χτίζοντας εκκλησίες και σχολεία. Φρόντισαν τον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας και αρωγής ιδρύοντας ορφανοτροφεία, νοσοκομεία, βρεφοκομεία και γηροκομεία, με αποτέλεσμα μέσω αυτών να ανυψωθεί το επίπεδο ζωής της παροικίας, να αναπτυχθεί η ιδιαιτερότητα του πολιτισμικού της χαρακτήρα και να εδραιωθεί το αίσθημα της Εθνικής συνείδησης στον εκτός του περιορισμένου Ελληνικού κράτους παροικιακό χώρο. Παράλληλα λειτούργησαν σαν υποκατάστατο της ανύπαρκτης Αιγυπτιακής αστικής τάξης προς 3 κατευθύνσεις :

1) Διαμόρφωσαν την εσωτερική αγορά με την τοποθέτηση των βιομηχανικών προϊόντων των δυτικών μητροπόλεων.

2) Διασφάλισαν την διακίνηση των πρώτων υλών (κυρίως του βαμβακιού) από την εξαρτημένη χώρα προς την κυρίαρχη μητρόπολη.

3) Συμμετείχαν αποφασιστικά στη διαμόρφωση στελεχών και διανοομένων προκειμένου να πλαισιωθεί η οικονομικο-κοινωνική ζωή στην Αίγυπτο.

Σε αυτή την πρώτη φάση, η κοινωνική και οικονομική παρουσία των ελλήνων στην Αίγυπτο συνίσταται κατά βάση σε ατομικές διαδρομές. Μπορούμε να αναφερθούμε παραδειγματικά στους Μιχάλη Τοσίτσα, Αθανάσιο Καζούλλη, Γεώργιο Αβέρωφ, Εμμανουήλ Μπενάκη. Η καθαυτό συλλογική δραστηριότητα και ζωή των εκαταρισμένων ελλήνων πολύ αργότερα απέκτησε την οργανική και θεσμική διάσταση της παροικίας.

Στα πλαίσια της οργάνωσης, λειτουργίας και ανάπτυξης των Ελληνικών Κοινοτήτων ιδιαίτερο ρόλο έπαιξαν οι **Αδελφότητες** ή Πατριές, όπως τις αποκαλούσε ο Ελληνισμός της Αιγύπτου.

Μπορούμε να ορίσουμε τις Αδελφότητες ως Σωματεία με φιλανθρωπικό σκοπό. Οποσδήποτε αποτέλεσαν ξεχωριστή πολιτισμική οντότητα και άσκησαν κυρίως κοινωνική και ανθρωπιστική πολιτική. Μέσα στα πλαίσια πάντα του κοινοτικού χώρου, η σύστασή τους γινόταν με κριτήρια **Εθνικοτοπικά**. Η υπεροχή της καταγωγής από την ίδια « ιδιαίτερη πατρίδα », η σύσφιξη των δεσμών μεταξύ των « ιδιαίτερων » Ελλήνων της παροικίας και η εξασφάλιση σε αυτούς κάθε υλικής και ηθικής βοήθειας χαρακτηρίζει τον τρόπο συγκρότησης και λειτουργίας των Αδελφοτήτων.

Ως δομικά, λοιπόν, υποσύνολα των Κοινοτήτων, οι Πατριές, που αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό τους, τις συναντάμε σ' όλη την Άνω και Κάτω Αίγυπτο. Εκτός από τις μεγάλες, τις κεντρικές Κοινότητες Αλεξανδρείας και Καΐρου τις βρίσκουμε στο Κάφρ-ελ-Ζαγιάτ, Σιμπίν-ελ-κόμ, Μπένι Σουέφ, Ασιούτ, Βέγγα, Φαγιούμ, Μίνια, Τάντα, Σουέζ, Ζαγαζίκ κλπ. Η Ροδιακή Αδελφότητα μαζί με την Χιακή, την Κρητική και την Κυπριακή ξεχώρισαν ανάμεσά τους.

Σε κάθε περίπτωση η λειτουργία των Αδελφοτήτων στηρίχθηκε στην εσωτερική αλληλεγγύη. Οι οικονομικο-κοινωνικές διαφοροποιήσεις που χωρίς αμφιβολία αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό τους, δεν κατέληξαν να έχουν ανταγωνιστικό ή εξουσιαστικό χαρακτήρα. Αντίθετα, η αλληλοϋποστήριξη και η καλλιέργεια καλών εσωτερικών σχέσεων στο επίπεδο της συγκροτημένης αυτής ομάδας αποτέλεσαν τα διαρκή ζητούμενα ενώ οι υποχρεώσεις τους προς τα σχολεία και την ενθάρρυνση των Ελληνικών σπουδών, προς την εκκλησία και το νοσοκομείο, ήταν σταθερή και μόνιμή τους δέσμευση. Παράλληλα λειτούργησαν υποδειγματικά και σε ό,τι αφορούσε την καλλιέργεια σχέσεων « καλής γειτονίας και συμβίωσης » με τον ευρύτερο Αιγυπτιακό χώρο και την Μουσουλμανική αγαθοεργό Αδελφότητα. Στις διαθήκες εξεχόντων παραγόντων της ελληνικής παροικίας της Αιγύπτου και διακριτών μελών των οικείων τους Αδελφοτήτων διαβάζουμε για τα κληροδοτήματά τους στη Μουσουλμανική αγαθοεργό Αδελφότητα σε χρεώγραφα Αιγυπτιακών λιρών η λιρών Αγγλίας. Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι οι τόκοι των χρεωγράφων αυτών συχνά προορίζονταν να χρησιμεύσουν στο Ταμείο των Ελεών « διανεμόμενοι καθ' ημισείας εις τας εορτάς του Πάσχα και των Χριστουγέννων εις απόρους και ανικάνους προς εργασίαν ομογενείς ». Το σημείο αυτό μας δείχνει τον βαθμό ένταξης της Ελληνικής

παροικίας στο κοινωνικό και θρησκευτικό περιβάλλον της Αιγύπτου, παράλληλα εκφράζει το εύρος της κοινωνικής τους συνείδησης, αλλά και την κοσμοπολίτικη κουλτούρα του « ανοίγματος » στο πολυπολιτισμικό περιβάλλον της Αιγύπτου.

Πέρα από την αλληλεγγύη, την αλληλοϋποστήριξη και την κοινωνική συνδρομή, οι Αδελφότητες ανέδειξαν και την **ατομική πορεία** ορισμένων μελών τους, στο βαθμό που ανέδειξαν το πρότυπο της **ατομικής λειτουργίας**.

Με την οικονομική επέκταση των Ευρωπαϊκών Μεγάλων Δυνάμεων του 19^{ου} αιώνα έγινε και το ιστορικό άνοιγμα της Αιγύπτου προς τη Δύση, ιδίως προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Η καθιέρωση της μονοκαλλιέργειας του βάμβακος την οδήγησε στην αλλαγή της οικονομίας και στην ανάπτυξη του εμπορίου. Παράλληλα την οδήγησε στην εισαγωγή δυτικών θεσμικών προτύπων, στην επέκταση του τραπεζικού συστήματος και των χρηματιστικών εργασιών καθώς και στην πρωμοδότηση των υποδομών ανάπτυξης.

Στο στάδιο αυτό του Αιγυπτιακού οικονομικού ανοίγματος ορισμένα μέλη των Κοινοτήτων, που είχαν ξεχωριστές προσωπικές ικανότητες και έμπρακτα το είχαν πιστοποιήσει με την ατομική τους πορεία, δραστηριοποιήθηκαν και αυτοδύναμα προσπερνώντας το Ταμείο των Ελεών, που λειτουργούσε στο πλαίσιο της Κοινότητας. Από τα διαφοροποιημένα αυτά μέλη των Κοινοτήτων και Αδελφοτήτων προέκυψαν οι **Ευεργέτες**. Άνθρωποι που υπηρέτησαν την παροικία με αίσθημα υψηλής ευθύνης και κοινοτικής συνείδησης. Άνθρωποι που εργάστηκαν για την πορεία και την προκοπή της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Άνθρωποι που κληροδότησαν την περιουσία τους στο έθνος.

Με το γύρισμα του αιώνα, η κυρίαρχη θέση των Ευρωπαϊκών Μεγάλων Δυνάμεων και η ένταξη της Αιγύπτου στον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας, οδήγησε τους Έλληνες στην ίδρυση του Ελληνικού Εμπορικού Επιμελητηρίου Αλεξανδρείας (1901) με πρώτο πρόεδρο τον Εμμανουήλ Μπενάκη. Σ' αυτό συμμετείχε μεγάλος αριθμός εμπόρων, πολλοί από τους οποίους είχαν το μονοπώλιο ορισμένων προϊόντων, όπως ήταν ο καπνός, το οινόπνευμα, τα δέρματα. Μειείχε όμως και πλήθος μικροεμπόρων, που αναζητούσαν υπό την αιγίδα του υποστήριξη και αλληλεγγύη μεταξύ των ομοεθνών.

Το 1911, αμέσως μετά την απομάκρυνση του Μπενάκη και την επιστροφή του στην Αθήνα, ανέλαβε την Προεδρία του Επιμελητηρίου ο Δημήτριος Θεοδωράκης, που είχε παντρευτεί την Αναστασία, κόρη του Ρόδιου Νικολάου Καζούλλη.

Η επέκταση του Ελληνικού Εμπορικού Επιμελητηρίου Αλεξανδρείας οδήγησε στην ίδρυση δεύτερου στο Κάιρο, το 1923. Στα μηνιαία δελτία των δύο Ελληνικών Εμπορικών Επιμελητηρίων έχει καταγραφεί η αξιοσημείωτη εμπορική δραστηριότητα των Ελλήνων στην Αίγυπτο.

Το συνολικό αποτέλεσμα της οικονομικής τους παρουσίας παραδειγματικά εικονογραφείται από τις ξεχωριστές διαδρομές κορυφαίων επιχειρηματιών, τους οποίους, πέρα από την ατομική πορεία και την οικονομική λειτουργία, πέρα από την καλλιέργεια της εθνικοτοπικής σχέσης αλληλεγγύης στο πλαίσιο της Αδελφότητας, τους απασχόλησε η πορεία και η προκοπή τόσο της ιδιαίτερης πατρίδας τους όσο και του Εθνικού Κέντρου.

Μεταξύ αυτών ευρίσκονται τυπικά και οι μεγάλοι Ευεργέτες.

Η σύμπτυξη λοιπόν και συμύκνωση των λειτουργιών των Κοινοτήτων και Αδελφοτήτων σ' ένα πρόσωπο προσδιόρισε τα χαρακτηριστικά του Ευεργέτη και ανέδειξε το πλαίσιο ανάπτυξης της ιδεολογίας του Ευεργετισμού. Μακρόχρονη έρευνα στο πεδίο της Ευεργετικής ιδεολογίας και λειτουργίας μου έχει επιτρέψει να κωδικοποιήσω τα χαρακτηριστικά του Ευεργέτη και να αναδείξω το ιδιαίτερο πρότυπο της ατομικής του λειτουργίας. Προσδιορίστηκε δηλαδή η διαδικασία της μετάβασης από την παραδοσιακότητα (εμείς / συλλογικό έργο) στη Νεωτερικότητα (εγώ / ατομική λειτουργία) καθώς και η ανάδειξη της προσωπικής διαδρομής με όρους ατομικής εποποιίας και ευποιίας που υποστηρίζεται από τη νοοτροπία της κοινωνικής αλληλεγγύης και της προσωπικής αναγνώρισης.

Ως πλούσιοι έμποροι, επιτυχημένοι βιομήχανοι η διαπρεπείς τραπεζίτες, διέθεσαν μεγάλο μέρος της περιουσίας τους προκειμένου να καλύψουν ελλείμματα των Κοινοτήτων τους εκεί, στην Αιγυπτιακή χώρα, που τους υποδέχθηκε και όπου έζησαν μεγάλο μέρος της ζωής τους.

Ανέλαβαν τη διεκπεραίωση ζητημάτων που άπτονται της κοινωνικής πρόνοιας και αρωγής. Φρόντισαν για την καλή ανατροφή, την οικογενειακή περίθαλψη και την μητρική περιποίηση των ορφανών κτίζοντας ορφανοτροφεία (Το Μπενάκειο και το Κανισκέρειο στην Αλεξάνδρεια, το Σπετσεροπούλειο στο Κάιρο). Ενδιαφέρθηκαν για την μόρφωση των ομοεθνών τους χτίζοντας εκπαιδευτήρια (Αμπέτειος Σχολή, Αβερώφειο Παρθεναγωγείο, Τοσιτσαία, Ξενάκειος και Φαμηλιάδειος Αστική Σχολή, Σαλβάγειος επαγγελματική Σχολή) και ανέλαβαν την ανακαίνιση παλαιότερων σχολικών κτιρίων, με αποτέλεσμα να βελτιωθεί η εκπαίδευση των παιδιών της παροικίας.

Φρόντισαν την συντήρηση των γερόντων (Αντωνιάδειο γηροκομείο). Ανέλαβαν την ανέγερση νοσοκομείων (Κοτσίκειο στην Αλεξάνδρεια, Αχιλλοπούλειο στο Κάιρο) και , εστιάζοντας σε στοιχεία της ταυτότητάς τους που αφορούσαν την Ελληνικότητα και την Ορθοδοξία, διέθεσαν χρήματα για την ανοικοδόμηση ναών, ενισχύοντας έτσι τους ιερούς χώρους συγκέντρωσης των εκπατρισμένων Ελλήνων.

Στην ιδιαίτερη πατρίδα τους έκαναν αισθητή την παρουσία τους χτίζοντας κι εκεί σχολεία. Έκαναν έργα υποδομής (Το Αβερύφειο φαρμακείο στο απομονωμένο Μέτσοβο, Η Καρτάλειος Εμπορική Σχολή Βόλου, το Αχιλλοπούλειο νοσοκομείο Βόλου, η Τσανακλήδειος Σχολή Κομοτηνής, η Αμαράντειος Σχολή θηλέων, το Καζούλλειο Παρθεναγωγείο Ρόδου όπως και το Βενετόκλειο Γυμνάσιο Ρόδου, είναι μερικά από τα σπουδαία ευεργετήματα). Έγιναν χορηγοί υποτροφιών και ανέλαβαν την προικοδότηση των απόρων κοριτσιών « αμέμπτου ηθικής και αρίστης διαγωγής » των συντοπιτών τους.

Τέλος ενίσχυσαν το Εθνικό Κέντρο. Το Μετσόβειο Πολυτεχνείο, το Αρχαιολογικό Μουσείο, το συγκρότημα της Σχολής Ευελπίδων, η ναυπήγηση του θωρηκτού Αβέρωφ, η αναμαρμάρωση του Παναθηναϊκού Σταδίου εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, η Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, η Σκοπευτική Σχολή, η Σιβιτανίδειος Σχολή Τεχνών και Επαγγελμάτων, η Εθνική Πινακοθήκη, το Ωδείο Αθηνών, το Κολλέγιο Αθηνών, το Μουσείο Μπενάκη είναι μερικά από τα έργα που κληροδότησαν και που υπενθυμίζουν την προσωπική τους διαδρομή με όρους ατομικής ευποιίας.

Με τον τρόπο αυτό οι Έλληνες Ευεργέτες, λειτουργώντας ως « χρηματοφόρα υποκείμενα » , αναπλήρωσαν τις αδυναμίες της πολιτείας και κάλυψαν κρίσιμες ανάγκες της κοινωνίας προς την κατεύθυνση του αστικού εκσυγχρονισμού της χώρας.

Στο φαινόμενο του Ευεργετισμού συγκλίνουν 3 λειτουργίες : η Προσωπική, η Ιστορική και η Κοινωνική.

1) Η **Προσωπική λειτουργία** υλοποιείται μέσω της παραχώρησης προσωπικού πλούτου για κοινωνικούς σκοπούς. Η υγεία, η παιδεία, η δικαιοσύνη, η εθνική ασφάλεια και η κοινωνική συνοχή συνιστούν βασικούς θεσμούς και λειτουργίες που χρηματοδότησαν και υπηρέτησαν οι Ευεργέτες. Στην περίπτωση αυτή οι Ευεργέτες λειτουργούν ατομικά, ως χρηματοφόρα υποκείμενα, ικανά να αναλάβουν με όρους ατομικού έργου, αντικείμενα « συλλογικά », τα οποία στην παραδοσιακή κοινωνία

μόνο ως έργα συλλογικών οντοτήτων νοούνται και σαν τέτοια θα τα αναλάμβανε κατ' αρχήν η πολιτεία, οι συλλογικότητες.

2) Στη νεωτερικότητα και στη σύγχρονη εποχή, ο Ευεργέτης υποστηρίζει μία **Ιστορική λειτουργία** που είναι η εμπέδωση της ηγεμονίας της αστικής τάξης. Η λειτουργία αυτή καθιστά τον Ευεργέτη Οργανικό διανοούμενο (με την Γκραμσιανή έννοια) που οργανώνει την ηγετική λειτουργία της τάξης του και κινείται ως ιδιότυπος φορέας διαπολιτισμικής σύνδεσης και αναφοράς.

Οι Ευεργέτες, ως Οργανικοί διανοούμενοι, είδαν το πεπρωμένο της τάξης τους σε ευρύτερη προοπτική και το υπηρέτησαν εις βάρος των προσωπικών υλικών τους συμφερόντων. Έτσι, συνέβαλαν καθοριστικά στη συγκρότηση των θεσμών και των κρατικών οργάνων και μέσω αυτών στην εμπέδωση της ηγεμονίας της τάξης τους με όρους όχι μόνο οικονομικής και πολιτικής ισχύος και κυριαρχίας, αλλά κυρίως στο επίπεδο της ιδεολογικής, νοοτροπικής και πνευματικής διάκρισης, υπεροχής, καθολικής αναγνώρισης και εν τέλει ηγετικής λειτουργίας.

3) Η Ιστορική λειτουργία των Ευεργετών υλοποιείται μέσα από μία **Κοινωνική λειτουργία**. Πρόκειται για την δημιουργία, εμπέδωση και αναπαραγωγή θεσμών και μηχανισμών που διασφαλίζουν την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική λειτουργικότητα.

Οι 3 αυτές λειτουργίες που αναφέραμε συγκλίνουν στο φαινόμενο του Ευεργετισμού και τον διαφοροποιούν από την **φιλανθρωπία**. Και αυτό διότι ο φιλόanthρωπος, ως δυνάμενος, παρέχει οικονομική βοήθεια στον έχοντα οικονομική ανάγκη. Πρόκειται δηλαδή για μία προσωπική οικονομική πράξη από άνθρωπο σε άνθρωπο, μεμονωμένα και προσωπικά, χωρίς τη διαμεσολάβηση του θεσμικού στοιχείου που χαρακτηρίζει τον Ευεργέτη και τον διαχωρίζει από τον φιλόanthρωπο και την ατομική ελεημοσύνη.

Η Ροδιακή Αδελφότητα Αιγύπτου, βαθύτατα επηρεασμένη από την ανάδειξη της ευεργετικής λειτουργίας, πλειστάκις κινητοποιήθηκε με δωρεές και εισφορές προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες της παροικίας. Μαζί με τον Ροδιακό Σύλλογο Αντίς-Αμπέμπα κατέβαλαν την μεγαλύτερη δωρεά ύψους 8.000 λιρών προκειμένου να οικοδομηθεί το Σπετσεροπούλειο Ορφανοτροφείο Καΐρου.

Παράλληλα, ανέδειξε ξεχωριστά μέλη και οικογένειες που στήριξαν σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες της ομογένειας, ενώ διακρίθηκαν και σε πολλά πεδία της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής στην Αίγυπτο, στη

Ρόδο και στην Ελλάδα. Ανάμεσά τους βρίσκονται οι οικογένειες Καζούλλη, Βενετοκλή, Αμάραντου, Δρακίδη.

Γεννημένος στη Ρόδο ο Αθανάσιος Καζούλλης, γενάρχης της οικογένειας, συγκαταλέγεται μεταξύ των σημαντικότερων από τους εγκατεστημένους στην Αίγυπτο Έλληνες, από την εποχή του Μωχάμετ Άλη. Ξεχωριστή μορφή ο Αθανάσιος, λόγω της ευρυμάθειάς του και της ιδιαίτερης ικανότητας που είχε στα λογιστικά, ετέθη από νωρίς υπό την υψηλή προστασία του κυβερνήτη. Μάλιστα, του ανετέθη η διεύθυνση του Αιγυπτιακού Νομισματοκοπείου προκειμένου από την θέση αυτή να καλύπτει στρατηγικές λειτουργίες της ανύπαρκτης τότε αστικής τάξης της Αιγύπτου και να διευκολύνει την σύνδεσή της με την αναπτυσσόμενη Ευρώπη.

Από τα εγγόνια του, ο **Νικόλαος** και ο **Ιωάννης** υπήρξαν εκλεκτά μέλη της Αλεξανδρινής παροικίας. Και αυτοί στήριζαν οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες της ομογένειας και ξεχώρισαν όχι μόνο για την δραστηριότητα που οι ίδιοι ανέπτυξαν αλλά και γιατί οι απόγονοί τους διακρίθηκαν επίσης σε πολλά πεδία της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής στην Αίγυπτο, στην ιδιαίτερη πατρίδα τους (στη Ρόδο) και στο Εθνικό Κέντρο, καλύπτοντας το γνωστό μας τώρα τρίπτυχο της λειτουργίας των Ευεργετών.

Χωρίς την συγκατάθεση των γονιών του, ο Νικόλαος φεύγει από την Ρόδο και εγκαθίσταται στην Αίγυπτο, κοντά στον ήδη εγκατεστημένο εκεί αδελφό του Παύλο. Αρχικά στο Κάφρ-Ελ-Ζαγιάτ και ύστερα στην Αλεξάνδρεια.

Από το μικρό αυτό χωριουδάκι, το Κάφρ-Ελ-Ζαγιάτ, που παρήγαγε βαμβάκι και βαμβακέλαιο (το χωριό του λαδά , όπως μεταφράζεται στα Αιγυπτιακά) ξεκίνησε η οικονομική απογείωση των αδελφών Καζούλλη, η οικονομική τους εποποιία. Ήταν δε τέτοιο το οικονομικό εκτόπισμα που σημείωσαν, που μας φέρνει στο νου τον λαϊκό στίχο – την ευχή της μάννας – που συνόδευε τους ανθρώπους της διασποράς :

« Όρα καλή εκεί που ζεις, παιδί μου αγαπημένο.

Το ξένο χώμα που πατείς να είναι ευλογημένο »

Για τις ξεχωριστές οικογένειες των Ροδίων, που έζησαν και εργάστηκαν στην Αίγυπτο, στις οποίες αναφερόμαστε, δεν ήταν μόνο η ευχή της μάννας που τους συνόδευσε και τους βοήθησε στο διασπορικό τους ταξίδι. Αρχικά, ήταν η ιστορική συγκυρία, στη συνέχεια ήταν η συνεχής τους προσπάθεια – ο ασταμάτητος

προσωπικός κόπος – που ανέδειξε την προσωπική τους διαδρομή με όρους **ατομικής εποποιίας και ευποιίας**.

Οι οικογένειες Καζούλλη, Βενετοκλή, Αμάραντου, Δρακίδη κάλυψαν με επιτυχία και τις 3 λειτουργίες του Ευεργετισμού, στις οποίες έχουμε αναφερθεί:

* Την **προσωπική**, που αποτυπώνεται με την παραχώρηση προσωπικού πλούτου για κοινωνικούς σκοπούς. Αναφέρομαι εδώ στην δωρεά οικοπέδου 3,5 στρεμμάτων από τα εξαδέλφια Πέτρου Κων. Δρακίδη και Νικολάου Δημοσθένους Δρακίδη προκειμένου να οικοδομηθεί το Βενετόκλειο Γυμνάσιο.

Αναφέρομαι στο ίδιο το Βενετόκλειο Γυμνάσιο και στην ιδεολογία των αδελφών Δημητρίου και Μίνως Βας. Βενετοκλή καθώς και στην σύζυγο του Μαρουλίτσα - το γένος Καζούλλη, που εμπνεύστηκαν την δημιουργία του και ανέλαβαν την ανέγερσή του το 1909. Αξίζει εδώ να θυμίσουμε ότι ο Μίνως, αφού αναγορεύτηκε Διδάκτωρ της Νομικής Σχολής Αθηνών το 1869, για πολλά χρόνια εργάστηκε ως δικηγόρος στα Μεικτά Δικαστήρια της Αιγύπτου. Αντίστοιχα, ο φιλόλογος αδελφός του Δημήτριος Βενετοκλής δίδαξε στο Αβερώφειο Γυμνάσιο Αλεξανδρείας όπου και διετέλεσε Γυμνασιάρχης από το 1878 έως το 1905. Το γεγονός ότι η ιδέα και η ανέγερση του περιώνυμου σχολείου έγινε 4 χρόνια μετά την επιστροφή του από την Αλεξάνδρεια, μας υποχρεώνει να σκεφτούμε τον βαθμό επηρεασμού που είχαν δεχθεί από την Ελληνική παροικία που τους οδήγησε να επαναλάβουν το έργο στην ιδιαίτερη πατρίδα τους προσφέροντας παιδεία υψηλής ποιότητας στα παιδιά του νησιού. Τα δύο αδέρφια ανέλαβαν επίσης την δαπάνη για την ανοικοδόμηση του Αγ. Δημητρίου στον χώρο του νεκροταφείου της πόλης.

Αναφέρομαι στο έργο των αδελφών Γεωργίου και Δέσποινας Αμαράντου. Ύστερα από μακρόχρονη διαμονή στην Αίγυπτο, φανερά επηρεασμένα τα δύο αδέρφια από την ιδεολογία και πρακτική του ευεργετισμού της παροικίας ενδιαφέρθηκαν για την μόρφωση των συντοπιτών τους και ανέλαβαν την οικοδόμηση της Αμαραντείου Σχολής Θηλέων (1911).

Και βεβαίως, αναφέρομαι στο Καζούλλειο Παρθεναγωγείο που άρχισε να λειτουργεί το 1890. Έργο του Ευεργέτη Παύλου Καζούλλη, που είχε την ιδέα για την ενίσχυση της παιδείας στο νησί του, δεν περιορίστηκε στην ίδρυση του φερώνυμου Παρθεναγωγείου αλλά επεκτάθηκε και σε κληροδότημα όπου προέβλεψε για υποτροφίες στα παιδιά των συντοπιτών του, προκειμένου να ολοκληρώσουν τη μόρφωσή τους σε πανεπιστήμιο Ελληνικό ή Ευρωπαϊκό.

Παρακινούμενος από το ίδιο αίσθημα υψηλής ευθύνης και κοινοτικής συνείδησης, ο ανηψιός του Μιχάλης Καζούλλης, λίγα χρόνια αργότερα (1930), ανέλαβε την συμπλήρωση της προηγούμενης δωρεάς με χρηματικό ποσό που προοριζόταν για την προσθήκη νέων αιθουσών διδασκαλίας στο ήδη υπάρχον σχολείο.

Λειτουργήσαν δηλαδή ως χρηματοφόρα υποκείμενα, αναπλήρωσαν τις αδυναμίες της πολιτείας και κάλυψαν κρίσιμες ανάγκες της κοινωνίας προς την κατεύθυνση του αστικού εκσυγχρονισμού του νησιού και της Ελλάδας. Η χρηματοδότηση άλλωστε της αρχαιολογικής έρευνας και η ανάδειξη των αρχαιοτήτων στην Ακαδημία Πλάτωνος, έργο που έγινε από τον Παναγιώτη Αριστόφρων, συζύγου της Ιωάννας Καζούλλη, σε αυτή την κατεύθυνση αστικού εκσυγχρονισμού υπάγεται.

* Οι Ρόδιοι ευεργέτες μας υπηρέτησαν την **Ιστορική** τους λειτουργία όπως αυτή αποτυπώνεται με την εμπέδωση της ηγεμονίας της αστικής τάξης, η οποία στον ιστορικό χρόνο που αναφερόμαστε ήταν σαφώς εκσυγχρονιστική. Αξίζει εδώ να υπενθυμίσουμε ότι η παιδεία και το εκπαιδευτικό σύστημα που οι οικογένειες αυτές υπηρέτησαν είναι κατ'έξοχήν αστική εκσυγχρονιστική αναφορά. Το Καζούλλειο Παρθεναγωγείο (1884/1890), το Βενετόκλειο Γυμνάσιο (1909), η Αμαράντειος Σχολή Θηλέων (1911) είναι πεδία αναφοράς που αναδεικνύουν τα πρόσωπα των οικογενειών Καζούλλη, Δρακίδη, Βενετοκλή και Αμαράντου, ως πρόσωπα ευεργετών και τους καθιστούν οργανικούς διανοούμενους που συνέβαλαν καθοριστικά στη συγκρότηση των εκπαιδευτικών θεσμών. Μέσω δε αυτών συνέβαλαν στην οργάνωση και στην ηγετική τους λειτουργία. Ανέλαβαν δηλαδή και διεκπεραίωσαν με επιτυχία τον ρόλο του οργανικού διανοουμένου, που είναι διανοητικός, δηλ. οργανωτικός, δηλ. καθοδηγητικός αλλά και την ηγετική του λειτουργία στον χώρο των ιδεών και της κοινωνίας. Αυτή η ηγετική τους λειτουργία επισημαίνεται ιδιαίτερα μέσα από την υπεράσπιση της Ροδίτικης παιδείας και γλώσσας σ'όλη τη διάρκεια της 35ετούς Ιταλοκρατίας (1912-1945/1948) μέχρι την ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα (1948).

Εμφανώς επηρεασμένοι οι Ρόδιοι Ευεργέτες μας από την πολυπολιτισμική κοινωνία της Αιγύπτου, όπου έζησαν τον 19^ο και μερικοί από αυτούς μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, καθώς και από την εμπειρία της πνευματικής διασποράς, ενίσχυσαν στην ιδιαίτερη πατρίδα τους την γνώση στο υψηλότερο επίπεδο και λειτούργησαν ως φορείς διαπολιτισμικής σύνδεσης και αναφοράς.

Στην παροικία διέθεσαν επίσης μεγάλο μέρος της περιουσίας τους . Ευεργέτησαν τις Κοινότητες Κάφρ-Ελ-Ζαγιάτ και Αλεξανδρείας χρηματοδοτώντας το Ίδρυμα «παιδικές εξοχές» που λειτουργούσε για τα ασθενικά παιδιά των άπορων τάξεων της παροικίας. Φρόντισαν για την καλή συντήρηση των γερόντων ευεργετώντας το «Αντωνιάδειο γηροκομείο». Ανέλαβαν και ολοκλήρωσαν την επέκταση της «Πρατσικείου» Σχολής Αλεξανδρείας, την κατασκευή Γυμναστηρίου στο Σιάτμπυ, ενώ εστιάζοντας σε στοιχεία της ταυτότητάς τους που αφορούν την Ελληνικότητα και την Ορθοδοξία διέθεσαν μεγάλα χρηματικά ποσά για τον Ναό του Ευαγγελισμού Αλεξανδρείας και για το Επιτροπείο Καΐρου. Παράλληλα, ενίσχυαν σταθερά την φιλόπρωχο Αλεξανδρείας, ενώ η Μαρίκα σύζυγος Μιχάλη Καζούλλη το γένος Δραγούμη, ανέπτυξε υποδειγματική ανθρωπιστική λειτουργία που της προσέδωσε το προσωνύμιο « Μάννα ».

Μεγάλη φιλόπρωχος η Μαρίκα Καζούλλη, σε εθελοντική βάση ίδρυσε το 1918 τον « Εθνικό Σύνδεσμο Ελληνίδων Αιγύπτου », έναν σύνδεσμο που συντηρούσε τα φιλόπρωχικά Ίδρύματα της Ελληνικής παροικίας σε ολόκληρη την Αίγυπτο. Το παράδειγμα της Μαρίκας Κ. εικονογραφεί και την ουσιαστική διαφορά μεταξύ **Ευεργεσίας, Φιλανθρωπίας και Εθελοντισμού.**

Προερχόμενη από τις ισχυρές ιστορικές οικογένειες Δραγούμη και Καζούλλη υπήρξε αλληλέγγυα και παραδειγματική στο επίπεδο της φιλόπρωχίας και της πατριωτικής δράσης αναδεικνύοντας τον Εθελοντισμό σε κατ'εξοχήν πολιτισμικό δείκτη της ανθρώπινης νοοτροπίας και συμπεριφοράς.

Η φιλόπρωχική δραστηριότητα της μεγάλης αυτής Ελληνίδας – λόγω της διαπροσωπικής γνωριμίας που είχε καθιερώσει στον παροικιακό χώρο – εξαντλήθηκε σε προσωπικές χειρονομίες ατομικής αρωγής στους φτωχούς και ανήμπορους. Ο θάνατός της όμως σήμανε και το οριστικό τέλος της συγκεκριμένης χειρονομίας από την συγκεκριμένη φιλόπρωχο. Η Μαρίκα Καζούλλη δεν κάλυψε θεσμικά ελλείμματα όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Ευεργετισμού . Η προάσπιση του φιλόπρωχικού έργου που έκανε είχε μεγάλη παρουσία και λειτουργικότητα. Στις 22 Νοεμβρίου 1939, όταν αυτή η «μάννα» πέθανε σε ηλικία 52 ετών, πένθησε όλη η Αλεξάνδρεια και σε ένδειξη ευγνωμοσύνης η ημέρα εκείνη κηρύχθηκε ημέρα πένθους.

Ο Εθελοντισμός, τώρα, έχει μία κοινή ιδεολογική βάση – ένα κοινό ιδεολογικό υπόβαθρο, με τον Ευεργετισμό και την φιλόπρωχία. Το ιδεολογικό αυτό υπόβαθρο

αντιστοιχεί στην έμπρακτη εκπλήρωση ενός χρέους προς την ανθρώπινη κοινότητα σε διάφορες κλίμακες και με διάφορες μορφές.

Ο Εθελοντισμός συνίσταται στη συνεισφορά χρόνου και έργου (όχι υλικών στοιχείων και χρήματος) για κοινό συλλογικό σκοπό. Εκφράζει δε την ετοιμότητα των ανθρώπων να ταυτιστούν με κάποια υπόθεση η οποία, από την άποψή τους, αξίζει τον κόπο για συνεισφορά χρόνου και έργου γι' αυτήν. Εκτός από τις μορφές Εθελοντισμού σε καιρό ειρήνης, που έχουν μεγάλη σημασία, ιδιαίτερη είναι η συμβολή των Εθελοντών σε κάθε πολεμική σύρραξη. Πρόκειται εδώ για την Εθελοντική δράση που βρίσκεται στο απόγειο της προσφοράς, δεδομένου ότι στις εμπόλεμες συρράξεις το Εθελοντικό ρίσκο είναι πολύ μεγάλο. Και εικονογραφεί τις ιδιαίτερες εκείνες περιπτώσεις όπου ο άνθρωπος βρίσκεται μεταξύ δύο θανάτων : βρίσκεται ανάμεσα στον φυσικό του θάνατο και σε εκείνον που μπορεί να επιλέξει. Η εν λόγω διάσταση του Εθελοντισμού, κυρίες και κύριοι, εικονογραφεί παραδειγματικά το ότι, το να υπάρχουν είναι τυχαίο. Το πώς όμως υπάρχουν δεν είναι και τόσο τυχαίο.

Η Εθελοντική συμβολή του Αιγυπτιώτη Ελληνισμού που αποτυπώνει την προσφορά πολλών προς πολλούς μέσω της απαραίτητης θεσμικής πλαισίωσης, βρήκε υποστήριξη από την Ροδιακή Αδελφότητα. Οι άνθρωποι αυτοί πέρα από την Ευεργετική τους δράση και την πληθώρα των Ευεργετημάτων τους λειτούργησαν ισότιμα και στο πεδίο του Εθελοντισμού.

Ο Ιωάννης Καζούλλης κατετάγη Εθελοντικά στον Α΄ και Β΄ Βαλκανικό πόλεμο, υπηρέτησε ως έφεδρος ανθυπολοχαγός του Βασιλικού Ναυτικού σ' όλη τη διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, ενώ κατέθεσε την προσωπική του προσπάθεια για την επίλυση του Δωδεκανησιακού ζητήματος και την ένωση των νησιών του Αιγαίου με την Ελλάδα.

« Όλη μου τη ζωή εσκεπτόμουν και ηργαζόμουν για τα νησιά μας και την πατρίδα » γράφει σε ιδιόγραφο σημείωμα του λίγο πριν τον θάνατό του, που έγινε στις 18 Ιανουαρίου 1971.

Ο Στέφανος Καζούλλης, γιός του Ευεργέτη Μιχάλη Καζούλλη και της φιλανθρώπου Μαρίκας , μαζί με 143 άλλους Αιγυπτιώτες από την παροικία, στρατεύθηκε Εθελοντικά στην αεροπορία προκειμένου να πολεμήσει για το ιδανικό της ελευθερίας στον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Αυτός ο Εθελοντής, ο Στέφανος Καζούλλης, σκοτώθηκε όταν το αεροπλάνο του έπεσε πάνω από την Σαντορίνη.

Κυρίες και Κύριοι,

Κάθε έμπρακτη κατάθεση είναι κοινωνικό έργο. Το ερευνητέον είναι τι καταθέτει έκαστος των πολιτών. Η κατάθεση προσωπικής φροντίδας για τον συνάνθρωπο συνιστά φιλανθρωπία. Η προσωπική ηθική στράτευση συνιστά Εθελοντισμό και χαρακτηρίζει τον Εθελοντή. Η κατάθεση μεγάλου χρηματικού ποσού συνιστά Ευεργεσία και χαρακτηρίζει τον Ευεργέτη.

Και οι 3 έννοιες (Ευεργεσία, Φιλανθρωπία, Εθελοντισμός) αποδίδουν ηθικούς δεσμούς που υπηρετήθηκαν από τους Ρόδιους, είτε βρίσκονταν στην παροικία της Αιγύπτου, είτε ζούσαν στο αγαπημένο τους νησί, είτε μεριμνούσαν για το Εθνικό Κέντρο.

Ως **Ευεργέτες** ανέλαβαν σε προσωπικό επίπεδο έργα που αντιστοιχούν στην κλίμακα της συλλογικότητας. Τέτοια ήταν τα περιώνυμα σχολεία που θεμελίωσαν στην Ρόδο η το νοσοκομείο ΚΑΤ, που κτίστηκε στην Αθήνα, σε οικόπεδο που παραχώρησε στο κράτος η Ιωάννα Καζούλλη- σύζυγος του αρχαιολόγου Παναγιώτη Αριστόφρωνος.

Ως **Φιλάνθρωποι** ανέλαβαν σε προσωπικό επίπεδο την προσωπική ενίσχυση των συνανθρώπων τους. Έχοντες και δυνάμενοι εκείνοι, έκαναν προσωπικές παροχές στους αδύναμους και μη έχοντες.

Ως **Εθελοντές** πάλι ανέλαβαν έργα που αντιστοιχούν στην ατομική κλίμακα, όπως είναι η προσωπική προσφορά χρόνου και ικανοτήτων για υψηλό εθνικό σκοπό.

Και στις 3 περιπτώσεις κατευθυντήρια δύναμη είναι η γενναιοδωρία της χειρονομίας, ανεξάρτητα από τις υλικές προϋποθέσεις. Στην περίπτωση του Ευεργετισμού, ο Ευεργέτης προσφέρει από το περίσσευμά του. Ο Εθελοντής προσφέρει από υψηλή Εθνική συνείδηση. Ο φιλάνθρωπος πάλι προσφέρει από το ψυχικό του πλεόνασμα.

Αυτόν τον κοινό κορμό και την ιδιαιτερότητα που διαφοροποιεί τον Ευεργετισμό, την φιλανθρωπία και τον Εθελοντισμό, τα συνοψίζει με τον πιο ουσιαστικό τρόπο ο ποιητής. Και ποιος ποιητής θα ήταν πιο ταιριαστός για να μιλήσει για ένα θέμα που τίμησε τον παροικιακό Ελληνισμό, άλλος από τον Καβάφη ?

Στο ποίημά του λοιπόν ορίζει τις αρετές αυτών όπου στη ζωή τους όρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες και μεταξύ άλλων αναφέρει :

« Γενναίοι οσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν
είναι πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι »

Οι Ρόδιοι Αιγυπτιώτες εμφανώς εντάσσονται στην κατηγορία των «γενναίων», που αναφέρει ο ποιητής. Και τιμούν το όνομα της γενέτειράς τους, της πατρίδας τους και της χώρας που τους φιλοξένησε με τον πιο υποδειγματικό τρόπο.

Ρόδος, 5 Απριλίου 2014